

Lisätietoa rasismista

Yksittäistapaus-sarjaan kuuluva elokuva [Unelmaduuni](#) käsittelee muun muassa rasismia.

MITÄ OVAT TIEDOSTAMATTOMAT ENNAKKOASENTEET?

Tiedostamattomat ennakkoasenteet (englanniksi unconscious bias) ovat sisäistettyjä stereotypioita ja käsityksiä ryhmistä tai ihmisistä, jotka jäävät meidän tietoisesta ajattelun ulkopuolelle.

Jokaisella meistä on tiedostamattomia uskomuksia tai ennakkoluuloja, joiden pohjalta jäsenämme maailmaa ja luomme yleistyksiä esimerkiksi eri ihmisryhmistä. Nämä johtavat muun muassa stereotyyppioihin.

Stereotyyppiointi tai yleistys tarkoittaa joidenkin yksittäisten asioiden tai ilmiöiden käsittämistä ryhmäksi eli joukoksi, jonka jäsenillä on sa

mankaltaisia piirteitä. Yleistys voi kuitenkin muuttua haitalliseksi, kun sillä muodostetaan liian samanlainen kuva jonkin ryhmän jäsenistä vain pienen otoksen perusteella. **On hyvä kyseenalaistaa niitä tapoja, joilla saatamme aiheuttaa harmia muille, vaikka emme olisi sitä tarkoittaneet.**

Meillä kaikilla on tärkeitä identiteetin osia, joiden kautta haluamme tulla nähdyksi. Niitä voivat olla esimerkiksi kansalaisuus, sukupuoli, ammatti tai harrastus. Kun jokin näistä ei ole normin mukainen, saattaa ihminen joutua todistelemaan sitä osaa identiteetistään. **Pahimmillaan oletukset ja yleistykset estävät ihmisten sisäänkäynnin eri tiloihin, haittaavat työnsaantia ja estävät tarttumasta mahdollisuuksiin.**

Unelmaduuni-elokuvassa Sophia Wekesa näyttelee ympäristöasiantuntijaa, joka kohtaa rasismia työhaastattelussa.

MITÄ ON RASISMI?

Rasismi on rakenne, ei vain yksittäinen tapahtuma. Se on rakenne, jossa normit, kulttuuri, politiikka ja erilaiset käytännöt ylläpitävät valta-asetelmia ja eriarvoisuutta. Suurin osa rasismista on jotakin muuta kuin selkeitä konflikteja, huutelua ja väkivaltaa. **Useammin rasismi on ulkopuolelle jättämistä, väärintulkintoja ja yleistysten kautta toimimista.**

Arkipäiväiseen rasismiin kuuluvat esimerkiksi mikroaggressiot. Ne ovat arkipäiväistä kohtaamista, joissa syrjitään tekemällä oletuksia henkilöstä liittyen hänen oletettuun taustaansa. Ne ovat esimerkiksi kommentteja ja kohtelua, joiden toteuttaja harvoin tarkoittaa mitään pahaa, mutta onnistuu toimimaan kuin pistävä hyttynen sanomisillaan. Yhden hytтын pisto silloin tällöin ei paljoa haittaa, mutta kun koko keho alkaa olla ruvella useasta kohtaamisesta läpi elämän, muodostuu yksittäistä pistoa suurempi kokonaisuus.

Toisin sanoen ne ovat haitallisia juuri niiden toistuvuuden takia - ne muistuttavat ihmistä ulkopuolisuudesta ja siitä, että hän ei mahdu tiettyihin normeihin. Esimerkiksi hyvään tarkoittavat, mutta toistuvat kysymykset ihmisen sukujuurista, kuten "Mistä olet kotoisin...?" tai "Mistä sun juuret on?", viestivät, ettei kysyjien mielestä erinäköinen ihminen voi yksinkertaisesti olla suomalainen. **Jatkuva poissulkeva suhtautuminen viestii ihmiselle erilaisuudesta ja siitä, ettei hän ole normaali ja pahimmassa tapauksessa ettei tila ole häntä varten.**

Kun puhumme arjen rasismista, ei kysymys ole siitä, etteikö jokin yksilö tai ryhmä saisi olla mukana, vaan siitä, miten mukana saa olla. Rasismi aiheuttaa traumoja ja poissulkeamista, joista syntyy puolestaan syrjäytymistä ja pahoinvointia.

Rasistiset stereotypit vaikuttavat yksinkertaisiinkin asioihin arjessa, esimerkiksi kun rodullistamista kokevat ihmiset joutuvat tasapainoilemaan päivittäin intiimeissä suhteissaan. Stereotypit estävät meitä näkemästä ihmisiä sellaisina kuin he ovat: monimuotoisina ja monimutkaisina yksilöinä.

Yksilöt ja yhteisöt voivat myös kärsiä sisäistetystä rasismista. Tällä tarkoitetaan sitä, että syrjityn ryhmän yksilöt ovat sisäistäneet heihin liitetyt ominaisuudet osaksi identiteettiään. Tämä näkyy esimerkiksi joidenkin kulttuurien kauneusihanteissa, joissa vaalea iho nähdään kauniimpana kuin tumma ihonväri.

Rasistinen käytös saa tukensa yhteiskunnalta ja sen rakenteilta. Oikeastaan kun puhumme rasismista, puhumme myös valtarakenteesta. **Rasismia ylläpitävät myös organisaatiot erilaisten käytäntöjen kautta,** kuten tekemällä etnistä profiilointia poliisissa. Kun nämä eri organisaatiot ylläpitävät samanaikaisesti eriarvoisia käytäntöjä ja prosesseja yhteiskunnassa, puhumme rakenteellisesta rasismista. Sitä on esimerkiksi nimisyrjintä työhaussa tai asuntoa vuokratessa.

MITÄ ON RODULLISTAMINEN?

Rodullistaminen on yhteiskunnallinen ja sosiaalinen prosessi, jossa valtaväestö tai valta-asetelmassa olevat ryhmittävät ja liittävät ihmisiin oletuksia esimerkiksi ihonvärin, uskonnon tai etnisen taustan perusteella. **Kun apua tarvitsevaa ruskeaa ihmistä ja hänen oireitaan rodullistetaan, se estää näkemästä hänen elämässä olevien haasteiden todellisia syitä ja vaikeuttaa näin juurisyyhyyn puuttumista.** Esimerkiksi väkivaltaa käyttävä ruskea poika nähdään usein valkoista poikaa aggressiivisempänä ja pelottavana. Tämä estää näkemästä nuorena esimerkiksi itsetuhoisuuden, traumaattisista kokemuksista oireilun, herkkyyden tai pelon tunteet.

MITÄ ON ETUOIKEUS?

Etuoikeudet ovat yhteiskunnallisia etuja, joita ihminen saa usein synnyttyään tiettyyn identiteettiin tai asemaan. Kyse ei niinkään ole yksilöistä vaan yhteiskunnallisista rakenteista, jotka joko hyödyntävät tai syrjivät yksilöitä.

Etuoikeuksia ovat muun muassa:

Cis-sukupuolisuus
Heteroseksuaalisuus
Valkoisuus
Miessukupuolisuus
Uskonto
Kansallisuus
Toimintakyky
Mielenterveys
Laihuus
Ikä

Etuoikeuksien perusluonteeseen kuuluu, että emme usein havaitse niitä tai kiinnitä niihin huomiota. Todellisuudessaan esimerkiksi myös valkoisuus on etnisyyttä ja ihonväri samalla tavalla kuin tavalla kuin ruskea on. Etuoikeus ei tarkoita, etteikö ihmisellä olisi silti haasteita elämässään tai etteikö hän voisi kokea syrjintää jollakin toisella elämän osa-alueella. Se tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että hänellä ei ole kyseisiä haasteita, jotka liittyvät käsiteltävään marginaalikokemukseen.

Etuoikeus tarkoittaa myös sitä, että tietyt ongelmat eivät usein näy etuoikeutetulle. Kun joku etuoikeutetusta positiosta kieltää asian olevan jollain tavalla, koska hän itse ei ole sitä huomannut, kyse on nimenomaan etuoikeudesta. **Jos ongelma ei tule koskaan huomioiduksi, voi elää siitä vapaana ja olla stressaamatta asiasta.** Siksi epäkohtien käsittely voi tuntua aluksi etuoikeutetusta epämiellyttävältä.

On turha lähteä vertailemaan, mikä etuoikeuksista on suurin. Sen sijaan on tärkeää purkaa vallan epätasaista jakautumista yhdessä niin, että etuoikeuden teemat ovat myös esillä keskustelussa. **Etuoikeus on valtaa**, ja tässä keskustelussa on oleellista se, miten etuoikeutetut voivat jakaa omaa liiaksi kasaantunutta valtaansa muiden kanssa. Tämä työ on heidän vastuullaan, ja marginaalissa olevat ihmiset voivat auttaa (palkkaa vastaan), silloin kun he sen itse kokevat sopivaksi.

MITEN RASISMI VAIKUTTAA YHTEISKUNTAAN?

Voidaan todeta, että yhteiskunta voi aina niin hyvin tai huonosti kuin sen heikoin jäsen. Yleisestä hyvinvoinnista hyötyvät kaikki. Ihmisoikeudet ja arvostus eivät ole piirakkaa, joka loppuisi kesken, vaan siitä riittää onneksi kaikille. **Niin kauan kun keskitymme ainoastaan sortoa kokeviin, emmekä siihen mikä sortoa ja pahoinvointia aiheuttaa, ei kukaan vapaudu omasta pahoinvoinnistaan.** Elokuvan *Unelmaduuni* kohdalla voidaan kysyä, menettikö työnantaja kaikkein pätevimmän hakijan, koska ei kyennyt näkemään häntä omien ennakkoluulojensa läpi.

MITEN VOI TUNNISTAA JA TORJUA OMIA ENNAKKOLUULOJAAN?

Tarkastele omia oletuksiasi ja yleistyksiäsi. Meillä kaikilla on niitä, ja se on ihmismielen toiminnalle tavallista. **Haitallisia ajattelumalleja voi kuitenkin muuttaa, kun ne on ensin havainnut.** On hyvä huomata, että useimmat ennakkoluuloistamme ovat sellaisia, joihin yhteiskunta on meidät kasvattanut. **Voit siis kysyä itseltäsi: mistä olen oppinut kyseisen ennakkoluulon tai rasistisen käsityksen?** Voit tarkastella vaikka lapsuusaikasi lempipiirrettyjä ja pohtia, millaisia yleistyksiä niissä tehdään. Ei ole yksittäisen yksilön syy, että elämme tällaisessa maailmassa, mutta on jokaisen vastuu purkaa sen epäkohtia. Purkamisen vaatii tietoista poisoppimista ja "normaaliuden" kriittistä tarkastelua kaikilta.

Elokvassa Meri Nenosen näyttelemää järjestöpomoa kiinnostaa työntekijän taitoja enemmän tämän "eksoottinen" tausta.

Tarkastele ensin siis ympäristöäsi sekä mediaa ja kysy:

- Kuka edustaa hyvää ja puhtautta? Kuka pahuutta?
- Kuka nähdään asiantuntijana?
- Mistä rakennetaan huumoria? Mikä on hauskaa ja kenen kustannuksella?
- Kuka on päähenkilö? Aktiivinen toimija? Kuka on passiivinen?
- Kuka on pelastaja? Kuka on uhri?
- Kuka tai mikä on ihmettelyn kohteena?
- Miten värilliset ihmiset hahmot on rakennettu? Mitä asioita heidän kauttaan käsitellään?

MITEN TOIMIA, JOS KOHTAA SYRJINTÄÄ TAI RASISMIA?

Kunnioita aina ensin omia tunteitasi ja toimi niiden vaatimalla tavalla. On ihan ok olla puuttumatta asiaan, jos sinulla ei ole voimavaroja tehdä niin sillä hetkellä. Et ole kenellekään velvollinen selittämään näitä tunteita tai sitä, miksi koit jonkin tilanteen syrjinnäksi. Jos taas koet, että haluat puuttua voit aloittaa sanoittamalla tilanteen: "Tuo mitä teit/sanoit on syrjivää."

Asiaan voi myös puuttua jälkikäteen, jos et ole tilanteen tapahduttua sitä heti tehnyt. Puuttumisella ei ole aikarajaa! Tällöin voit myös ensin hakea tukea ystävältä tai työkaverilta, johon luotat. Tilanteisiin ei tarvitse mennä yksin vaan voit ottaa kaverin mukaan. Jos kyseessä on esihenkilö tai muu valta-asemassa oleva henkilö kuten opettaja, kuuluu hänestä raportoida hänen esihenkilölleen. Jos sinua jännittää, voit valmistella argumenttisi paperille ja hankkia faktatietoa asiaksi tueksi. Voit aina myös ottaa yhteyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun, sillä heidän työtään on puuttua näihin asioihin.

Muista: se, että sanon ääneen jonkin asian olevan ongelmallinen/rasistinen, ei tarkoita että sain ongelman/rasismia aikaiseksi. Samalla tavalla kuin sanon että ulkona sataa, ei tarkoita sitä, että sain sateen aikaan.

MIKÄ OLISI HYVÄ TAPA PUUTTUA, JOS TODISTAA RASISMIA TAI EPÄASIAALLISTA KOHTELUA?

Paras tapa poistaa rasismia on puhua siitä hyvän sään aikaan, eli silloin, kun mitään tilannetta tai konfliktia ei ole vielä tapahtunut. Silloin keskustelu ei mene niin helposti henkilökohtaisuuksiin.

Jos todistat tilannetta, jossa toimitaan väärin, on hyvä aluksia nimetä, mitä on tapahtunut: "Tuo mitä sanoit, on rasistista/sortavaa/satutavaa." **Pyri keskittymään tapahtuneeseen toimintaan ja välttä persoonaan kohdistuvaa puhetta** ("Sinä olet rasisti"), jolloin vastaanottajan on helpompi reagoida asiaan rakentavasti ja muuttaa käytöstään.

On aina hyvä, mikäli ihminen joka ei ole itse ollut teon kohteena tarttuu asiaan. Erityisesti silloin kun henkilöllä on etuoikeus, kuten valkaisuus. Tätä kautta hänellä on myös valtaa, jolla on mahdollista vaikuttaa toiseen ja saada hänet näkemään tilanteessa tapahtunut vääräys. Etuoikeus suojaa sen omaavaa myös paremmin esimerkiksi väkivallalta tai sanktioilta kuten potkujen saamiselta asiaan puuttumisen johdosta.

Helsingissä 19.2.2020

Sophia Wekesa
kulttuurisensitiivisten ja antirasististen menetelmien asiantuntija
Ruskeat Tytöt Ry

Sophia Wekesa on sosionomi, tanssija, DJ ja näyttelijä. Hän on esiintyvän ryhmän MTN Companyn johtaja. Wekesa näyttelee pääosaa Yksittäistapaus-elokuvassa Unelmaduuni.

Tekstiä täydentänyt DEI-asiantuntija Sara Salmani kesäkuussa 2022

Sara Salmani on palkittu DEI -asiantuntija sekä markkinoinnin ja viestinnän osaaja. Hän kouluttaa yrityksiä ja organisaatioita monimuotoisuuden, inklusiivisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisestä.

Yksittäistapaus-lyhytelokuvat ovat viidentoista elokuvantekijän, taiteilijan, tutkijan ja yhteiskuntavaikuttajan kollektiivisesti toteuttama elokuvatapaus. Elokuvat tuovat esiin naiseen kohdistuvaa näkymätöntä vallankäyttöä niin yksityiselämässä kuin yhteiskunnassa. Elokuvasarjan lyhytelokuvat ovat fiktiota, mutta käsikirjoitukset ovat lähtöisin kirjoittajien omista tosielämän havainnoista. Sarjan on tuottanut Tuffi Films -elokuvatuotantoyhtiö. Tutustu sarjaan sekä siihen kuuluvaan Unelmaduuni-elokuvaan [täällä](#).